Archeologiniu požiūriu vertingas kultūrinis sluoksnis aptiktas kasant trasas prie namų, esančių Vytauto g. 8, 17, 19, 19A, 21, 24, 31, 33, 35, Bažnyčios gatvės PV dalyje, Panevėžio g. 4 ir Laisvės aikštėje 26. Čia po viršutine kultūrinio sluoksnio dalimi, datuojama XIX–XX a., aptikti sluoksniai su XVI–XIX a. datuojamais radiniais. Vadinamojoje daržų žemėje aptikta buitinės keramikos šukių, plokštinių ir dubeninių koklių fragmentų, švininių plombų, monetų, pypkė, verpstukas, kaltinių vinių (4–5 pav.). Ant vienos iš plombų yra data „1851“ ir užrašas „КПФ“, o ant kitos – „Z4“. Rasta Jono Kazimiero šilingų.

Tyrimų metu prie namo, esančio Vytauto g. 8, trasos V dalyje aptiktas namo sienos pamatų fragmentas. Jis atsidengė 10 cm gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus ir datuojamas XX a. Pastato pamato fragmentas aptiktas ir trasos į Vytauto gatvės namą 35 V dalyje. Šalia šio pamato aptiktas grindinys. Ir pamatas, ir grindinys datuojami XX a. XX a. datuojamo pastato pamato fragmentas aptiktas ir prie Vytauto gatvės namo 44. Kasant trasą prie Laisvės aikštės namo 26, aptiktos 4 stulpavietės.

The investigations in Šeduva

In 2010, a watching brief, a field evaluation, and an excavation were conducted at the site of the water and sewer line connections to the residential homes and other buildings on Vytauto, Progimnazijos, Kėdainių, Panevėžio, and Bažnyčios Streets and in Laisvės Square in Šeduva (Radviliškis District) Old Town (Fig. 1). 46 test pits of various sizes (a total of 60 m^2) were excavated in residents' courtyards and their entrances. It was ascertained that a cultural layer with 17th–18th-century finds (Figs. 2–3) has survived at a majority of the planned water and sewer line trench sites and additional archaeological investigation is necessary. During this investigation, 465 m^2 were excavated and about 190 m^2 were monitored. It was determined that layers with 16th–19th-century finds had survived under the 19th–20th-century upper part of the cultural layer (Figs. 4–5).

4 pav. LDK moneta, aptikta vykdant archeologinius tyrimus prie Vytauto gatvės namų 19 ir 21. V. Juškaičio nuotr.

Fig. 4. A GDL coin discovered during the investigation at Vytauto St. 19 and 21.

5 pav. Molinė pypkė iš tyrimų Laisvės aikštėje 26. V. Juškaičio nuotr.

Fig. 5. The clay tobacco pipe from the investigation at Laisvės Sq. 26.

TELŠIAI

Birutė Lisauskaitė

Tyrimai Telšių senamiestyje

2010 m. archeologiniai tyrimai vykdyti keliuose Telšių senamiesčio (UK 17113, U18, UK 16426) teritorijoje esančiuose objektuose. Žvalgomieji tyrimai ir žvalgymai vykdyti 1,84 km ilgio trasose Kęstučio, Iždinės, Telšės, Naujosios, Respublikos, Didžiojoje Kalno gatvėse bei Turgaus aikštėje, atliekant gatvių apšvietimo požeminių elektros tinklų rekonstravimo darbus. Žvalgomieji tyrimai vykdyti 432

m² plote, pradedant įgyvendinti „Telšių miesto prie Masčio ežero regeneravimo ir tvarkymo“ I etapo I eilės projekto sprendinius. Žvalgymai atlikti rekonstruojant lietaus nuotekynės tinklus 202 m ilgio Birutės gatvės atkarpoje.

Telšių miestas XVI a. viduryje ir II pusėje kūrėsi Masčio ežero pakrantėje, tarp 2 kalvų – Insulos piliakalnio ir Vilniaus kalnelio, plytinčioje teritorijoje, kurią skyrė į 2 dalis dabar jau išnykęs Telšės upelis. Pirmajame etape gyventa 2 gyvenvietėse. Abi šias gyvenvietes sujungė Luokės kelias, ėjęs tuometinės turgaus aikštės P pakraščiu.

Neabejotinai miesto planui didžiausią įtaką turėjo Valakų reforma, paskelbta 1557 m. Architekto A. Miškinio spėjimu, kadangi duomenų apie reformos vykdymą Telšiuose nerasta, ji galėjusi būti vykdoma kaip amatų ir prekybos centro įkūrimas, t. y. su kvadratine arba stačiakampe turgaus aikšte, iš kurios kampų išėjusios statmenos viena kitai gatvės. Jos pagal miestelio dydį galėjusios formuoti reikalingą kvartalų skaičių. Tokiu būdu XVII a. mišrų Telšių miesto planą sudarė savito savaimingai susiklosčiusio radialinio ir jau planingai suplanuoto aplink kvadratinę turgaus aikštę miesto dalys.

Karai, gaisrai ir po jų sekę ligos bei badmečiai labai paveikė Telšių miesto vystymąsis. Ypač po XVIII a. pabaigos gaisrų sparčiai ėmė keistis Telšių miesto planas. Per 3 metus miesto centre tarp parapinės bažnyčios ir Insulos kalvos buvusioje turgaus aikštėje susiformavo iš dalies prekybinis ir gyvenamasis žydų kvartalas. Turtingų žydų namai suformavo Turgaus aikštės Š pakraštį. Turgaus aikštė jau buvo dalinai užstatyta, ji tapo vienu iš miesto kvartalų, o turgūs jau rinkdavosi išplatėjusioje Luokės gatvės atkarpoje.

XIX a. pradžioje Telšiai sparčiai didėjo, tačiau miesto žemės įsisavinimą akivaizdžiai ribojo gamtinės sąlygos, t. y. teritorija buvo labai vandeninga, tad statoma buvo aukštesnėse vietose. Iki XX a. pradžios Telšiai iš esmės buvo mediniai. Mieste būta vos kelių mūrinių pastatų. Dar vienas didelis 1908 m. gaisras sunaikino per 300 visuomeninių ir gyvenamųjų pastatų.

1933 m. Telšiuose buvo 28 gatvės, kurių bendras ilgis 11,66 km. 8 iš jų buvo grįstos akmenimis, dalinai išgrįsta 13 gatvių. 1935 m. pergrįsta arba naujai išgrįsta 10 tūkst. m² grindinio ir 3 tūkst. m² šaligatvių. Negrįstos gatvės buvo be šaligatvių, o kai kuriose jie buvo lentiniai.

2010 m. Turgaus aikštės teritorijoje kastų trasų vietose iki 70 cm gylio kultūrinio sluoksnio nerasta. 40–60 cm storio sluoksnio, turinčio kultūrinio sluoksnio požymius, horizontas rastas tik šurfe 1, 75–80 cm gylyje nuo esamo Turgaus aikštės paviršiaus. Kada ir kokiu būdu buvo pakeistas autentiškas turgaus aikštės lygis – negalima paaiškinti, kadangi tyrimų, vykdytų buvusios turgaus aikštės teritorijoje, išskyrus 2002–2003 m. tyrimus „Maximos“ prekybos centro ir Turizmo informacinio centro statybos teritorijoje, medžiagos nerasta.

Birutės gatvė formavosi Bernardinų vienuolyno valdų pakraštyje XVIII a. pabaigoje – XIX a. I pusėje kaip viena iš šalutinių gatvių, prasidėjusių kažkada buvusios keturkampės Turgaus aikštės pakraštyje. Jos R galas yra buvęs žemumoje, greičiausiai dabar jau nebeegzistuojančios Telšės upelės vagoje arba slėnyje, t. y. šlapioje vietoje. Tai patvirtina gatvės atkarpoje nuo sankryžos su Turgaus aikštės važiuojamąja dalimi iki 70 m už jos sankryžos su Kęstučio gatve 60–90 cm gylyje nuo esamo paviršiaus rasti durpių ir šlyno sluoksniai. Tuo tarpu gatvės V galas galėjęs būti įrengtas dirbamų laukų teritorijoje, nes nuo 70 m iki 130 m po paviršiniais gatvės sankasos sluoks-

niais rastas juodos dirbamos žemės sluoksnis. Gal dėl tokių skirtingų gamtinių sąlygų pagal to laiko Telšių miesto planus Birutės gatvė (tuomet Žalioji gatvė) formavosi 2 etapais. I etapu XVII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje formuotas jos R galas, II etapu – XIX a. I pusėje – suformuota likusi gatvės dalis. Dėl archeologinių tyrimų stokos trūksta duomenų apie tikslesnę šios gatvės trasos vietą ir jos plotį. Gatvės dangos, t. y. grindinio įrengimo darbai, greičiausiai buvo vykdomi XX a. I pusėje 2 etapais. Pirmame etape 1933 m. buvo kiek nukastos natūraliai susiformavę durpės ir užpiltos permaišytų žemių sluoksniu. Šiam etapui būtų galima priskirti gatvės 42–70 m rastą apatinį grindinio fragmentą su priemolio pagrindu. Pagrindiniai gatvės įrengimo darbai buvo vykdyti 1935 m. Šiame etape galėjo būti dar paaukštinta gatvės sankasa, užpilant žemesnes vietas atvežtiniu gruntu ir dar papildomai supilant apie 50 cm storio priemolio paklotą naujam gatvės grindiniui.

Kęstučio gatvės teritorijoje kastų trasų vietose iki 70 cm gylio kultūrinio sluoksnio nerasta, išskyrus šurfą 7. Šiame šurfe 60 cm gylyje nuo dabartinio šaligatvio paviršiaus rastas 1870 m. Telšių miesto plane pažymėto pastato, stovėjusio šoniniu fasadu į gatvę, apardytas ŠR kampas.

Telšės gatvės trasos V pakraštyje, jos atkarpoje nuo Respublikos gatvės iki sankryžos su Naująja gatve, rastas apardytas XIX–XX a. kultūrinis sluoksnis su to laikotarpio buitine ir statybine keramika. Šiame sluoksnyje rasta medžio angliukų, kurie gali būti siejami su XIX a. pabaigos – XX a. pradžios Telšių miesto gaisrais. 60–85 cm gylyje nuo esamo paviršiaus šurfuose 8 ir 9 rastas durpių ir šlyno sluoksniai. Tai leidžia manyti, kad Telšės gatvės Š galas buvo įrengtas ant užpiltos Telšės upelio vagos arba jo slėnyje. Telšės gatvės P dalyje šurfų 11–13 teritorijoje kultūrinio sluoksnio nerasta. 1933 ar 1935 m. ši gatvė buvo išgrįsta supylus iki 30 cm storio priemolio pagalvę, kas užtikrino grindinio stabilumą ir patvarumą.

Naujosios gatvės teritorijoje, jos R gale kastų šurfų 20–24 vietoje kultūrinio sluoksnio nerasta. Dabartinio pėsčiųjų tako teritorija nuo visuomeninės paskirties pastato kavinės–baro (nuo Naujosios g. 3a) iki jos sankryžos su Laivų gatve buvo užliejama Masčio ežero vandens. Tai patvirtina šurfuose 21–23 ir Laivų gatvėje kastame šurfe 14 rastas natūralus durpių sluoksnis. Teritorija buvo apgyventa tik XIX a. pabaigoje, vėliau ją užpylus atvežtinėmis žemėmis su statybinėmis ir buitinėmis šiukšlėmis.

Laivų gatvės teritorijoje pagal Telšių miesto planus pirmieji statiniai atsirado XVIII a. pabaigoje, tačiau tyrimų metu šurfe 16 70 cm gylyje nuo paviršiaus, H_{abs} 129,17 m rastos tik XIX a. II pusės statybos liekanos. Likusioje gatvės trasos dalyje rasti žemės, statybinių griuvenų ir anglies šlako supiltiniai sluoksniai, atsiradę ją įrengiant ar tvarkant.

Respublikos gatvėje ir nuo jos sankryžos su Birutės gatve iki namo Respublikos g. 16 ir Didžioje Kalno gatvėje kasamos trasos atkarpoje iki 70 cm gylio kultūrinio sluoksnio nerasta.

The field evaluation in Telšiai Old Town

In 2010, an evaluation was conducted on several Old Town streets: at the site of 1.84 km long underground power line for the street lighting on Kęstučio, Iždinės, Telšės, Naujosios, Respublikos, and Didžiojoje Kalno Streets and in Turgaus Square and at the site of the storm drain system that is being recon-

structed in a 202 m long segment of Birutės Street. 19th–20th-century fill layers, a 19th–20th-century cultural layer, or the recent destruction of this layer through digging was found to a depth of 70–80 cm in the excavated test pits.

TRAKAI

Birutė Lisauskaitė

Tyrimai Trakuose, Karaimų gatvėje 21

2010 m. buvo atlikti žvalgomieji tyrimai Trakų senamiesčio (UK 17114, 27125, U18), Trakų istorinio nacionalinio parko urbanistinio draustinio teritorijoje esančiame sklype Karaimų g. 21 (Trakų miestas). Sklypas yra Karaimų gatvės ŠR pusėje, tarp buvusio Trakų vaivadų dvaro sodybos liekanų ir Karaimų gatvės. Tyrimų metu buvo iškasti 4 šurfai, kurių bendras plotas 6,5 m^2, bei vykdyti žvalgymai kasamų vandentiekio ir buitinės nuotekynės trasų vietose.

Sklype Karaimų g. 21 archeologiniai tyrimai iki šiol nebuvo vykdyti, tačiau jie buvo atlikti Trakų vaivadų dvaro sodybos teritorijoje 1958–1959 m. (archeologės E. Radzvilovaitė ir I. Čekanauskaitė-Misiūnienė), kai šioje teritorijoje buvo numatyta statyti visuomeninio maitinimo pastatą „Galvė“, kuris vėliau dėl nepaaiškinamų priežasčių susirūpinus archeologinių tyrimų metu rastų Trakų vaivadų dvaro rūmų liekanų apsauga, buvo pastatytas Vytauto ir Karaimų gatvių pradžioje.

Tuomet vykdytų archeologinių tyrimų metu buvo nustatyta rūmų vieta ir planas. Pastatas stovėjęs Galvės ežero krante, statmenai Karaimų gatvei. Jis buvęs 28,9 m ilgio ir 19 m pločio, su 5,3x6,85 m priestatu ir 6 mūrinių kolonų portiku centre. Šalia pastato stovėjęs, anot tyrinėtojų, bokštas (1 pav.). Tyrimų metu buvo rasta išskirtinai didelė buitinės keramikos ir prabangos daiktų kolekcija, leidusi ne tik datuoti objektą, bet ir pažvelgti į to meto Trakų aukštuomenės gyvenimo poreikius. Apibendrinus visą turimą objekto archeologinių ir istorinių tyrimų medžiagą, galima daryti išvadą, kad istorinius duomenis pavirtina 1958–1959 m. bei 2010 m. vykdytų archeologinių tyrimų medžiaga.

XVI a. pradžioje (apie 1510 m.) tuometiniam Trakų vaivadai Mikalojui Radvilai LDK valdovas ir Lenkijos karalius Žygimantas Senasis atidavė vaivadų dvarą. Dvaras buvo už Trakų pusiasalio pilies ŠV griovio esančio valdovo sodo teritorijoje. Šiam laikotarpiui reikėtų priskirti 2010 m. šurfo 4 kultūrinio sluoksnio apatiniame horizonte rastus grubios molio masės vazoninius koklius kiek pūstomis sienelėmis ir su dailinimo braukais išorėje. Tokių koklių su apvaliomis ar keturlapio dobilo formos angomis buvo rasta ir 1958–1959 m. tyrimų metu. Šiam etapui priskiriamas ir tame pačiame kultūrinio sluoksnio horizonte rastas plokščiosios čerpės, kurios buvo naudotos XVI a. pradžioje – XVII a. viduryje (renesanso laikotarpiu), fragmentas bei XVI a. viduriui būdingo plokščiojo koklio su 4 kvadratiniais įdubimais fragmentas.

1655 m. karo su švedais metu vaivadų dvaras buvo sudegintas. Sunaikintą dvarą įsigijo Oginskiai, dar gerokai iki to, kai jų giminės atstovas M. Oginskis tapo Trakų vaivada (1670–1684 m.). Tuo laikotarpiu dvaro sodyba buvo atkurta ir intensyviai naudojama. 2010 m. vykdytų tyrimų metu rasti pavieniai